

Hâtıb b. Ebû Beltea Hayatı ve Faaliyetleri

MEHMET ALİ KAPAR

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Tarihi Bölümü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı
mkapar78@gmail.com | orcid.org/0000-0002-7812-1406

Geliş Tarihi / Received: 30.01.2019 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 07.05.2019

Atıf / Cite as

Kapar, Mehmet Ali. "Hâtıb b. Ebû Beltea, Hayatı ve Faaliyetleri". *İstem*, 17/33 (2019): 1-19.
<https://doi.org/10.31591/istem.519718>

Öz

Aslen Yemenli olan ve mükâtebe yolu ile özgürlüğüne kavuşan Hâtıb b. Ebû Beltea, Cahiliye Dönemi'nde şairliği ve süvariliği ile meşhurdur. Hicretten önce Müslüman olmuş, Habeşistan'a hicret etmeyerek Hz. Peygamber'in yanında kalmayı tercih etmiştir. Hicret için izin verilmesinin ardından Medine'ye hicret etmiş ve vefatına kadar Hz. Peygamber'in yanından ayrılmamıştır. Hâtıb b. Ebû Beltea'yı diğerlerinden farklı kılan ise onun Mekke'nin fethi için sefere çıkılmadan önce yapmış olduğu hatadır. O, Mekke ileri gelenlerine bir mektup göndermiş ve Hz. Peygamber tarafından özellikle gizli tutulmasına rağmen durumu haber vermek istemiştir. Bu nedenle de ihanet ile suçlanmıştır. Bu olay İslam tarihinde birçok tartışmaya neden olacak olan Bedir ashabının affedilmesi ile ilgili hadiseye de konu olmuştur. Yine aynı olay nedeni ile Mümtahine Suresi'nin ilk ayetleri nazil olmuştur. Hâtıb b. Ebû Beltea'yı farklı kılan ikinci olay ise Hz. Peygamber'in İslam'a davet içeren mektubunu Mısır Mukavkıs'ına götürmesidir. Burada Mukavkıs karşısında Hz. Peygamber'i ve İslam'ı en güzel şekilde savunmuştur. Bu çalışmamızda birçok tartışmanın merkezinde kalmış olan Hâtıb b. Ebû Beltea'nın hayatı, askerî ve siyasî faaliyetleri üzerinde duracak ve ona yöneltilen ithamları irdedeleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Sahabî, Mekke'nin Fethi, Elçi, Mukavkıs.

Abstract

Life and Activities of Hâtıb b. Ebû Beltea

Hâtıb b. Ebû Beltea who is from Yemen, who obtained his freedom due to an agreement with his master is famous for his poets and cavalry in Period of pre-Islamic age of ignorance. He became Muslim before Hegira. He didn't prefer to immigrate to Ethiopia but preferred to stay with Prophet Muhammad. After having permit for hegira, he immigrated to Medina and didn't live from Prophet Mohammad until his death. The difference of Hâtıb b. Ebû Beltea from other companions of Prophet is his fault which he did before voyage for conquest of Mecca. He sent a letter to notable people of Mecca and he wanted to inform the current situation to them although it was kept confident by Prophet Muhammad. Therefore he was accused with infidelity. This event caused many discussions which will cause forgiven of Bedir Attendants in Islamic History. Also, the first verses of Surah Mumtanah were informed by Allah. The second event which makes different Hâtıb b. Ebû Beltea is his messenger duty; he delivered the invitation letter to Islam of Prophet Muhammad to Mukavkıs, Governor of Egypt. He defended Prophet

Muhammad against to Mukavkis in the best way. In this study, we will examine life, military and political activities of Hâtıb b. Ebû Beltea who was the center of many discussions and we will search accusing cases against to him.

Keywords: Islamic History, Companion, Conquest of Macca, Ambassador, Mukavkis.

Giriş

Nesebi ve Ailesi

Chahiliye Dönemi'nde iyi bir süvari olması, kuvvetli hitabeti, ikna edici konuşma kabiliyeti ve güzel şiir söylemesiyle tanınan Hâtıb b. Ebû Beltea'nın künyesi Ebû Muhammed'dir.¹ Ayrıca İbn Ebû Beltea diye de anılır. Kaynaklarda ailesi ve nesebi ile ilgili bilgiler kısıtlıdır. Aslen Yemenli olduğu ve Benî Mezhic'e mensup bulunduğu rivayet edilmişse de çoğu kaynak onu Lahmî diye zikreder.² Annesi hakkında bilgi bulunmamakla birlikte babasının Zübeyr b. Avvâm'ın müttefiki ve adının Amr b. Râşid b. Muâz el-Lahmî olduğu da bazı kaynaklarda rivayet edilmiştir.³ Hâtıb b. Ebû Beltea'nın Ubeydullah b. Humejd b. Zühayr'in mevlası olduğu ve mükâtebe⁴ şeklinde kararlaştırdıkları ücreti Mekke'nin fethi günü ödediği de rivayetler arasındadır.⁵ Hicri 30. senede (Medine'de altmış beş yaşlarında vefat etmiştir. Bu bilgiye göre kendisinin miladi 586 yılı civarında doğmuş olmalıdır. Rasûlullah'ın genel olarak elçi seçiminde dikkat ettiği niteliklerden fiziğin düzgün olması, Hâtıb b. Ebû Beltea için de geçerlidir. Onun görünüm olarak güzel olduğu, hafif sakallı, biraz kısaya yakın boylu ve kalın parmaklı olduğu rivayet edilir.⁶

Tabakât kitaplarında İbn Ebû Beltea ile birlikte Sa'd'ın adında kölesi hakkında da bilgi verilmektedir. Buna göre Hâtıb'ın kölesi Sa'd, Kelb kabilesinden olup bir savaşta esir düşmüş ve Hâtıb b. Ebû Beltea'ya satılmıştır. Hâtıb'ın ona iyi davrandığı ve onun da Müslüman olduğu rivayetlerde geçmektedir. Hâtıb ve kölesi Sa'd, birlikte Bedir ve Uhud savaşlarına katılmışlar, Sa'd ise Uhud Savaşı'nda şehit düşmüştür. Hz. Ömer, Sa'd'ın oğlu Abdullah'a ensar arasında ayrılan atiyelerden tahsis etmiştir.⁸

¹ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Haşimî el-Basrî (ö. 230/845), *Kitâbu't-tabakâti'l-kebir, Tabakât*, trc. edt. Adnan Demircan, (İstanbul: Siyer Yay., 2014), 3: 125; Belâzurî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir (ö. 279/892), *Ensâbü'l-eşraf, Hz. Peygamber'in (sav) Hayatı ve Şahsiyeti, Siyasî ve Askerî Mücadeleleri I-II*, thk. Süheyl Zekkâr-Riyad Zirikî, Trc. Hikmet Akdemir, (İstanbul: İlk Harf Yay., 2018), 1: 367; Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah (581/1185), *er-Ravdü'l-ünûf fi Şerhi's-sireti'n-Nebeviyye, I-VII*, thk. A. Vekil (Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Hadîse, 1967), 8: 516-521; Kettânî, Muhammed Abdilhay, *et-Teratibu'l-idârîyye, Hz. Peygamber'in Yönetimi I-II*, çev. Ahmet Özel, (İstanbul: İz Yay., 2012), 1: 334-336.

² İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 125.

³ Nebi Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 1997), 16: 444.

⁴ Köle veya cariye olan birinin özgürlüğünü belirli bir ücret karşılığında efendisiyle anlaşarak elde etmesidir. Bu durumda anlaşma tek taraflı olmayıp iki tarafı da bağladığı için mevcut duruma mükâtebe denilmiştir. Ayrıca yapılan yazılı sözleşmeye de mükâtebe denilir. Fahrettin Atar, "Mükâtebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2006), 31: 531.

⁵ İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şehâbeddin Ahmed (ö. 852/1449), *el-İsâbe fi Temyizi's-sahâbe(Sahabe-i Kiram Ansiklopedisi)*, Trc. Naim Erdoğan, (İstanbul: İz Yay., 2010), 1: 454; Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", 16: 444.

⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 125.

⁷ Sa'd b. Havlî b. Sebre b. Düreyim ... Kelb b. Kudâ'a veya Sa'd b. Havlî b. ... Mâlik b. Âmire olduğu ya da Sa'd b. Havlî b. Ferve b. el-Kevsâr olduğu söylenir. İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 125.

⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 126; İbn Hibbân, Ebu Hâtim Muhammed (ö. 354-965), *Es-Sîretü'n-Nebeviyye* → →

İslamiyet'i Kabulü

İlk Müslümanlardan olan Hâtıb b. Ebû Beltea'nın hicretten önce Müslüman olduğu bilinmemektedir. Fakat bunun tarihi ve hangi olaydan sonra olduğu tam olarak bildirilmemiştir. Mekke Dönemi'nde Müslüman olan Hâtıb ve kölesi Sa'd, Habeşistan'a hicret etmeyip Mekke'de kalanlar arasındadır. Hâtıb, Medine'ye hicrete izin verilmesinin ardından Medine'ye hicret etmiştir. Kendisine kölesi Sa'd ve Zübeyr b. Avvâm'da eşlik etmiştir.⁹ Medine'de ilk olarak Münzir b. Muhammed b. Ukbe'nin¹⁰ evine konuk olmuşlardır. Rasûlullah (sav) tarafından hicretin akabinde gerçekleştirilen ensar-muhacir kardeşleştirmesinde Hâtıb, Ruhayle b. Hâlid ile kardeş ilan edilmiştir.

1. Katıldığı Savaşlar

Hâtıb b. Ebû Beltea, Bedir, Uhud, Hendek savaşları ve diğer seferlere, Hz. Peygamber ile beraber katılmıştır. Kaynaklarda geçtiği şekliyle katılmış olduğu savaşlar şu şekildedir:

1.1. Bedir Savaşı ve Hâtıb b. Ebû Beltea

İslam tarihi kaynakları Hâtıb b. Ebû Beltea'nın Bedir Savaşı'na katıldığı konusunda ittifak etmektedir. O, muhacirler arasında savaşa katılmış ve büyük gayretler göstermiştir. Savaş sonunda da el-Hâris b. Âiz b. Esed'i esir almıştır. Bedir esirlerini kurtarmak için Medine'ye gelen Osman b. Ebû Hubeys, Hâris'i dört bin dirhem diyet ödeyerek özgürlüğüne kavuşturmuştur.¹¹

Vâkîdî'nin bildirdiğine göre Bedir Savaşı'na katılıp ganimetten hisse almayan kölelere de Hz. Peygamber'in emri ile pay verilmiştir. Bunların arasında Hâtıb'ın kölesi Zeyd de vardır. Rasûlullah (sav), bu kölelerin hisselerini hür bir insanın alacağı hisse ile eşit tutmuştur.¹²

1.2. Uhud Savaşı ve Hâtıb b. Ebû Beltea

Hâtıb b. Ebû Beltea, Rasûlullah'ın (sav) meşhur okçularından birisi olup Uhud Savaşı'nda Ayneyn Tepesi'ne yerleştirilen okçulardandır.¹³ Uhud Savaşı'nda Ayneyn Tepesi'nde kalan okçuların hepsi şehit edildiğine göre Hâtıb b. Ebû Beltea, oradan ayrılan okçular arasında olmalıdır.

1.3. Benî Mustalik (Müreysî) Savaşı ve Hâtıb b. Ebû Beltea

Kureysîler, Hendek Savaşı için hazırlanırken müttefiklerine de haber gönderip onların savaşa dâhil olmasını istediler. Bu esnada Huzâa'nın bir kolu olan Benî Mustalik kuvvetleri de Müreysî denilen suyun etrafında toplanmış ve kabile reisi Hâris b. Ebû Dırâr komutasında bir karargâh kurarak Müslümanlara karşı asker toplamaya başlamıştı. Bu hazırlıkları öğrenen Hz. Peygamber, 700

→ →

ve *ahbâru'l-hulefâ*, Hz. Peygamber ve Halifeler, Trc. Harun Bekiroğlu, (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2017), 142.

⁹ Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", 16: 444.

¹⁰ Münzir b. Muhammed b. Ukbe b. Uhayha b. Ulayha b. el-Cûlah. İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 125.

¹¹ Vâkîdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (207/822), *Kitâbu'l-meğâzî*, thk. Marsden Jones, çev. Musa K. Yılmaz, (İstanbul: İlk Harf Yay., 2014), 1: 196.

¹² Vâkîdî, *Meğâzî*, 1: 154-155.

¹³ Vâkîdî, *Meğâzî*, 1: 294; Belâzurî, *Ensâb*, 1: 559.

kişilik bir ordu ile Mustalik Seferi'ne çıktı. Yapılan savaşta Hz. Peygamber ve ordusu büyük bir zafer kazandı, ayrıca bol miktarda da ganimet elde edildi.¹⁴

Vâkıdî'nin rivayetine göre dönüş yolunda en-Nakî denilen yerden geçerken buradaki bereketli topraklar ve çayırılık alan ile akıp giden sular Hz. Peygamber'in dikkatini çekti. Yanındakilere burası ve suyu hakkında sorular sordu. Ona (sav), suyun yazları azaldığı ve çeşmelerin kaybolduğu söylendi. Bunun üzere Hz. Peygamber, sefere katılan ve ordu içerisinde bulunan Hâtıb b. Ebû Beltea'ya emir vererek bir kuyu kazdırdı. Burasının koruma altına alınmasını da emretti. Bilâl b. el-Hâris el-Müzenî'yi de Müslümanların atları ve develeri için burayı korumakla görevlendirdi. Ayrıca güçsüz durumdaki Müslümanların az sayıdaki hayvanları müstesna olmak üzere at ve develer dışındaki hayvanların otlatılması için buraya girmeyi de yasakladı. Hatta Hz. Peygamber'in o gün bu bölgede at ve develeri yarıştırdığı da rivayette geçmektedir.¹⁵

1.4. Hudeybiye Seferi ve Rıdvan Beyatı'nda Hâtıb b. Ebû Beltea

Hz. Peygamber'in gördüğü bir rüya üzerine¹⁶ ashabıyla birlikte umre yapmak için çıktığı Hudeybiye Seferi'ne Hâtıb b. Ebû Beltea da katılmıştır ve burada yapılan Rıdvan Beyatı'nda da biat edenler arasındadır. Hudeybiye Anlaşması'ndan sonra Hz. Peygamber'in Mekke'de bulunan ailelerini ziyarete gitmeleri için izin verdiği on kişiden birisi arasında yine Hâtıb b. Ebû Beltea vardır. Hâtıb verilen bu izinle birlikte Mekke'ye gitmiş, ailesiyle görüşmüş ve geriye dönmüştür.¹⁷

1.5. Mekke'nin Fethi ve Hâtıb b. Ebû Beltea

Hudeybiye Anlaşması gereği taraflar ve müttefikleri, on yıl süre zarfında birbirlerine saldırmayacaklardı. Fakat Huzâa kabilesine, Mekkelilerin müttefiki olan Benî Bekir üyeleri bir gece baskını düzenlediler ve kabilenin reisi Kâ'b b. Amr ile bazı Huzâalılar öldürdüler. Huzâalılarının durumu kendisine bildirmesinin ardından Hz. Peygamber, Kureyş reislerine bir mektup yazarak Benî Bekir'le yaptıkları ittifakı bozmalarını ya da öldürülen Huzâalılarının diyetini ödemelerini istedi. Kureyş reislerinin teklifi kabul etmemeleri üzerine Hz. Peygamber, Mekke'ye yürümeye karar verdi. Bu sefer esnasında kan dökülmesini engellemek ve onları hazırlıksız yakalamak için Rasûlullah (sav), gideceği yeri gizli tuttu. Medine'de hazırlıklara başlayarak diğer Müslüman kabilelere haber gönderdi ve onlardan Medine'de toplanmalarını istedi.¹⁸ Tabii olarak o devirde yaklaşık 10 bin kişiden mürekkep bir ordu, Arapların çok da şahit oldukları bir olay değildir. Ayrıca Kureyş liderlerinden veya onların müttefiklerinden bunu saklamak da çok zor bir durumdur. Diğer yandan Medine'ye on iki günlük mesafede bulunan Mekke'ye, tamamen sessizce yaklaşip ani bir gece baskını yapmak da

¹⁴ Ahmet Önkal, "Mustalik (Benî Mustalik)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2006), 31: 361.

¹⁵ Vâkıdî, *Meğazî*, 2: 70-71.

¹⁶ Fetih 48/27.

¹⁷ Vâkıdî, *Meğazî*, 1: 294, 2: 255-256.

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2: 137; Nebi Bozkurt -Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Mekke", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2003), 38: 557.

pek mümkün değildir. Bunu öngören Rasûlullah (sav), önlem olarak Medine'den bütün çıkışları durdurmuş ve bu duruma gerek Medine'deki Müslümanları, gerekse tarafsız olan mütteliklerini de dâhil etmişti.¹⁹

Hâtıb b. Ebû Beltea yukarıda da ifade edildiği üzere aslen Yemenli olup Kureyşli değildir ve Hudeybiye görüşmeleri esnasında da bahsedildiği gibi Hâtıb'ın bazı akrabaları hâlâ Mekke'de bulunuyordu. Sefer esnasında Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara kızan Mekkelilerin ailesine bir kötülük yapmalarından endişe etmeye başlayan Hâtıb, bu durumu bir mektup ile Kureyşlilere haber etmek istedi. Bir rivayete göre de yine Kureyş yöneticilerinden bir kısmına durumu bildirirse onların buna karşılık yakınlarını himaye edeceklerini düşündü. Burada aklımıza gelen soru Hz. Peygamber'in seferi gizli tutmasına rağmen Hâtıb'ın nasıl olup da olaydan haberdar olduğu ve bunu niçin bildirme gereksinimi duyduğudur? Bu konuda ilk akla gelenlerden birisi Hâtıb b. Ebû Beltea'nın Hz. Peygamber'in önemli bilgileri paylaştığı sahabilerinden olduğudur.²⁰ Bu durumda Rasûlullah bu konu hakkında ona bilgi vermiş olmalıdır. Keza başka türlü seferin yönü hakkında bilgi sahibi olması mümkün görünmemektedir. Diğer bir ihtimal ise Hz. Peygamber'in hazırlıkların tamamlanıp durumu sahabiler ile istişare etmesinin ardından, İbn Ebû Beltea'nın da durumu öğrenmesi ve bundan sonra endişelenip harekete geçtiğidir. Son ihtimal ve akla en yakın geleni ise Hâtıb'ın hazırlıklar esnasında seferin yönünün Mekke olabileceğini tahmin etmesidir. Bu ihtimal bizlere de daha kuvvetli gelmektedir.

Hâtıb b. Ebû Beltea, seferin Mekke üzerine olacağını öğrenince ya da tahmin edince ailesi için endişelenmiş, durumu bir mektup ile bildirmek ve önlem almak istemişti. Bunun için de istediği fırsat bir nevi ayağına geldi. Zira bu sırada Benî Abdulmuttalib'in azatlılarından ve Mekke'nin en meşhur şarkıcılarından birisi olan Sâre²¹ isimli kadın Hz. Peygamber'den yardım istemek için Medine'ye gelmişti. Bu Sâre, İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren para karşılığında Hz. Peygamber'i, Müslümanları ve dini hicveden şiirler söyler, geçimini bu yolla temin ederdi. Bedir Savaşı'nda Mekke'nin ileri gelenlerinin ve Müslümanların azılı düşmanı olanların öldürülmeleri ve ona artık itibar eden kişilerin azalması üzerine yaptığı işlerden eskisi kadar para kazanamamış, çaresiz Medine'ye kadar gelmişti. Mekke'nin fethi için yola çıkılmadan önce de Hz. Peygamber'in yanına gelerek yardım talebinde bulunmuştu. Hatta Hz. Peygamber'e pişman olduğunu, tövbe ettiğini ve Müslüman olduğunu bile söylemişti. Rasûlullah da (sav) onun giydirilmesini emretmiş, ona bir deve ve bu devenin üzerine yiyecek doldurarak yardımda bulunmuştur. Ardından istediği yardımları alan Sâre dönüş yolunda irtidad etti.²²

¹⁹ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, Trc. Nazire Erinç Yurter, (İstanbul: Yeni Şafak Yay., 1991), 82.

²⁰ Ahmet Güzel, *Hz. Peygamber'in Savaşları, Gazveler*, (Konya: Kitap Dünyası, 2018), 125.

²¹ Vâkıdî, *Meğazî*, 1: 86,91, 3: 31; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâleddin Abdülmelik (ö. 213/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sakkâ ve dğr., I-IV, (Beyrut: by. 1971), 3: 410-411; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2: 103; İhsan Arslan, "Hz. Peygamber'in Savaşlardaki Tavri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/39 (2015): 1050.

²² Mekke döneminde Rasûlullah (sav)'ı hicvederek üzen, şarkıcılık ve ağıtçılık yaparak geçimini sağ-

Muhtemelen Sâre'nin niyetinden habersiz olan Hâtîb b. Ebû Beltea, onun Mekke'ye döneceğini öğrenince bir mektup yazarak Safvân b. Ümeyye ile Süheyl b. Amr'a ayrıca Ebû Cehil'in oğlu İkrime'ye vermesini tembihledi. Mektubunda Rasûlullah'ın (sav) yakın bir zamanda büyük bir sefere çıkacağını ve bunu halka bildirdiğini, bu seferin nihai hedefinin Mekke'den başka bir yere olacağını tahmin etmediğini (veya kesin olarak bildiğini) yazmıştı. Bundan sonra da bu verdiği bilgi karşılığında kendisine bir iyilik yapılmasını temenni ettiğini belirtmişti.²³ Hâtîb'in yazdığı bu mektubun metni elimize geçmemiştir ve mahiyeti hakkında da değişik rivayetler vardır. Rivayetlerdeki farklılıklar bir kenara bırakılırsa İslam ordusunun kalabalık bir şekilde Mekke'ye doğru harekete geçtiği hakkında bilgi verilmekte ve Kureyşliler tedbirli olmaya çağrılmaktaydı. Sonuç olarak yukarıda tartışmasına da değindiğimiz üzere bu olay hakkında ya tahminde bulunmuş ya da bu bilgiyi öğrenmiştir.²⁴

Hâtîb, mektubu Kureyşlilere götürmesi için Sâre'ye on dinar ile bir elbise verdi. Mektubu verirken de bu konuyu gizli tutmasını, ana yollardan gitmemesini, yol üzerinde gözcülerin olduğunu, dağ yollarını ve geçitleri kullanmasını tembihledi ve ona mektubu gizlice verdi. Mektubu önce saçlarının arasına yerleştiren Sâre, mektubun üzerine saçlarını örerek gizlemişti. Fakat Hâtîb'in bu hareketi, vahiy yolu ile Hz. Peygamber'e bildirildi²⁵ veya Hz. Peygamber topladığı istihbarat ile mektubu öğrendi.²⁶ Ardından Hz. Ali, Zübeyr b. Avvâm ve Mikdâd b. Esved'in de içinde bulunduğu küçük bir birlik hazırladı. Onlara kadını yakalamaları ve mektubu bulup getirmeleri için talimat verdi. Hatta onlara kadını nerede bulacaklarına kadar bildirdi. Ayrıca mektubu verdiği takdirde ona dokunmamalarını da emretti. Hz. Ali ve arkadaşları hemen yola çıktılar ve Hz. Peygamber'in söylediği gibi Sâre'yi Hah Bahçesi denilen mevkide yakaladılar. Hemen orada sorguya çektiler. Sâre ilk başta inkâr edip onlara mektubu ver-

→ →

layan, Mekke'nin fethinden sonra görüldüğü yerde öldürülmesi emredilen kişilerden birisidir. Hâtîb'in ona 10 dinar ve bir elbise verdiği de söylenir. Ayrıca Sâre'nin isminin Kenûd olduğu, Sâre'yle ayrı kadınlar olduğu veya ikisinin de aynı olduğu şeklinde rivayetler vardır. Hz. Peygamber Mekke'nin fethi esnasında kendilerine saldırmadıkça savaşmamayı emretmişti. Ancak altısı erkek, dördü kadın on kişi hakkında Kâbe'nin örtüsü altına sığınsa bile öldürülmelerini buyurdu. Bunlardan birisi de Hâtîb'in mektubunu Mekke'ye ulaştırmak için kullandığı Sâre'dir. Sâre ile ilgili olarak bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 3: 398, 410-411; İbn Sa'd, *Tabakât*, 2: 103; Halebî, Alî b. Burhâneddin İbrahim b. Ahmed el-Halebî (1044/1635), *es-Sîretu'l-halebîyye fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn (İnsânü'l-uyûn)*, I-III, (Mısır: Mtb. Mustafa Bâbi, 1964), 3: 75; Diyarbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan (ö. 990/1582), *Târîh'ul-hâmis fî ahvâli enfesi nefis I-II*, (Kahire: by., 1302), 2: 79; Şimşir, Mehmet, *Hz. Peygamber Döneminde Suikastler*, (Konya: Kitabevi Yay., 2018), 138.

²³ Vâkidî, *Meğâzî*, 3: 31-33; Kastallânî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 923/1517), *Mevâhibü'l-Hedünniye*, I-II, (Mısır: by. 1281), 1:194; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, 3: 11.

²⁴ Bu rivayetler için bk. Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 127; M. Asım Köksal, *İslâm Tarihi*, (İstanbul: Köksal Yay., 1991), 8: 336-337, 15: 191.

²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4: 40-41, Vâkidî, *Meğâzî*, 3: 31-33; İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö. 456/1064), *Cevâmiu's-sîre (Siyerîn Özü)*, Trc. M. Salih Arı, (İstanbul: Çıra Yay., 2004), 214; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, 5: 16; İbn Seyyidinnâs, Muhammed b. Abdullah b. Yahya (ö. 734/1332), *Uyûni'l-eser fî Fünûni'l-mefâzî ve's-semâil ve's-siyer*, (Beirut: by., ts.), 2: 167; Diyarbekrî, *Târîh'ul-hâmis*, 2: 79; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, 3: 11; Zürkânî, Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf b. Ahmed b. Alvân Zerkânî (ö. 1122/1710), *Mevâhibü'l-Hedünniye Şerhi*, (Beirut: by. 1973), 294; Köksal, *İslâm Tarihi*, 6: 337-339; Tahsin Ünal, *Psikolojik Taktik, Ölümsüz Zafer, Mekke'nin Fethi*, (İstanbul: Kayhan Yay., 2011) 56.

²⁶ Şimşir, *Suikastler*, 138.

mek istemediyse de Hz. Ali'nin kararlı tutumu karşısında mektubu kabul etmek ve saçlarının arasından çıkarmak zorunda kaldı. Daha sonra görevliler Sâre'yi serbest bırakıp mektubu Medine'ye getirdiler ve Hz. Peygamber'e teslim ettiler.²⁷ Sâre'nin serbest bırakılması aslında bir strateji gereğidir. Zira Mekke'nin fethi öncesi Rasûlullah (sav), bazı taktiksel hamleler yapmış ve Ebû Katâde komutasında bir birliği *İzam* denilen mevkie göndermiş, Sâre de buna şahit olmuştu. Böylelikle hedef şaşırtılmıştı. Çünkü Sâre okuma yazma bilmiyordu ve mektupta yazılanları okumuş olamazdı. Serbest bırakılınca bu durumu doğruca Mekkelilere aktaracak fakat yanlış bilgi vermiş olacaktı.²⁸

Mektubun Hz. Peygamber'e teslimi ve okunmasının ardından Hâtıb b. Ebû Beltea tarafından yazıldığı anlaşılmış, orada hazır bulunup duruma şahit olan sahabîler de Hâtıb'ın ihanet ettiğini söylemişlerdi. Rasûlullah (sav) ise hüküm vermekte acele etmeyerek Hâtıb'ı çağırttı.²⁹ Gelince kendisine mektubu gösterdi ve ona bu mektubu yazıp yazmadığını sordu. Hâtıb da inkâr yoluna gitmeden mektubu kendisinin yazdığını söyledi. Hz. Peygamber, bunu neden yaptığını sorduğunda ise Hâtıb fesehatli bir şekilde cevap verdi. Ona (sav); kendisi hakkında hüküm vermekte acele etmemesini rica etti. Zira Kureys'ten olmadığını, Muhacirlerin ailelerini Mekke'de koruyacak akrabalarının olduğunu, kendisinin Kureys içinde ne soyu ne de kuvvetli bir ailesi olan bir kişi olmadığını halde çocukluğunun onların arasında bulunduğunu söyledi. Niyetinin Mekke'nin ileri gelenlerine bir iyilik yaparak minnet altında bırakmak olduğunu ve bu sayede ailesini koruma altına almak istediğini belirtti. Yoksa bunu kesinlikle dininden vazgeçtiği, küfre saptığı ya da İslam'dan sonra tekrar küfre rıza gösterdiği için yapmadığını söyledi. Devamında da yemin ederek kendisinin Allah'a ve Rasûl'üne iman ettiğini ve dinini de asla değiştirmedini, Müslüman olduğundan beri Allah hakkında kalbinde hiç şüphe bulunmadığını ve küfür yoluna tekrar sapmadığını, müşriklere karşı hiç sevgi beslemediğini ve bunu ailesinin güvenliği için yaptığını tekrar vurguladı. Yine hitabetinin güzel olduğunu anladığımız bir şekilde kendini savundu. Buna göre Allah'ın onlara ileride cezalandıracağı azap karşısında kendisinin onlara gönderdiği bu yardım mektubunun hiçbir fayda getirmeyeceğini ve Hz. Peygamber'in mutlaka onlara galip geleceğini belirtti. Son olarak da yine muhacirlerin hepsinin malı veya kabilesi vasıtası ile ailesini koruduğunu, kendisinin ise bunu yapamadığını tekrar ekledi.³⁰

²⁷ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *el-Edebü'l-müfred*, I-XI, 2. bs. (Kahire: Matbaatü's-Selefiyye, 1388), "Cihad", 139; "Meğazi", 44; Müslim, Ebû'l-Huseyn Müslim b. Haccac (ö. 261/874), *el-Câmiu's-sahîh*, I-III, 2. bs., thk. Muhammed Fuad Abdülbâki, (İstanbul: Çağrı Yay., 1992), "Fedâilü's-sahabe", 36; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as Sicistânî (ö. 202-275), *Sünen*, I-V, 2. bs., (İstanbul: Çağrı Yay. 1992), "Cihad", 98; Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevra (ö. 279/892), *Sünen*, I-V, 2. bs., (İstanbul: Çağrı Yay., 1992), "Tefsiru sureti", 60/1; Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî (ö. 241/855), *el-Müsned*, I-VI, (İstanbul: Çağrı Yay., 1992), 1: 79; İbn Hibbân, *Es-Siretü'n-Nebeviyye*, 246; İbn Hazm, *Cevâmiu's-sire*, 214.

²⁸ Şimşir, *Suikastler*, 139.

²⁹ İbn Hişâm, *es-Sire*, 4: 41; Vâkıdî, *Meğazi*, 3: 31-33; İbn Hazm, *Cevâmiu's-sire*, 214.

³⁰ İbn Hişâm, *es-Sire*, 4: 414; Vâkıdî, *Meğazi*, 3: 31-33; Buhârî, "Cihad", 139; "Meğazi", 44; Müslim, "Fedâilü's-sahabe", 36; Ebû Dâvûd, "Cihad", 98; Tirmizî, "Tefsiru Sureti", 60/1; Ahmed b. Hanbel, 1: 79; İbn Hazm, *Cevâmiu's-sire*, 214.

Hız. Peygamber, onun doğru söylediğini, bundan sonra onun hakkında hayırdan başka bir şey söylememelerini tembihledi. Duruma şaşırarak Hız. Ömer, Hâtıb'ın Allah'a ve Rasûlü'ne ayrıca müminlere hainlik ettiğini söyleyerek onun öldürmesi için kendisine izin vermesini istedi. Hız. Peygamber ise onun Bedir Savaşı'na katıldığını, hatta Bedir ehli ile ilgili olarak onların affedildiğini ve Cennete girmeyi hak ettiklerini söyledi. Bunun üzerine söylediğine pişman olan Hız. Ömer, gözleri dolmuş bir şekilde özür dilemiştir.³¹

Hâtıb b. Ebû Beltea'nın yapmış olduğu bu davranış üzerine Mümtehine Suresi 1-5. ayetler nazil olmuştur. Bu ayetlerde Allah yolunda savaşa çıkılmışsa Allah'ın düşmanlarına sevgi gösterilerek dost edinilmemesi gerektiği, onların Müslümanları sırf iman ettikleri için yurtlarından çıkarttıkları, onlara karşı bir sevgi beslenmemesi gerektiği, bunu yapanların doğru yoldan saptıkları belirtilmiştir. Onların Müslümanları yakaladıkları zaman düşmanca davranacakları, inkar edinceye kadar Müslümanlara kötülük yapacaklarını vurgular. Konuya vurgu yapar bir şekilde kıyamet gününde ailenin ve çocukların kişiye bir faydası olmayacağını altı çizilir.³²

Hâtıb b. Ebû Beltea'nın açık yüreklilik ile durumu izah etmesi, bunu hainlik etmek için yazmadığının aşikâre olması ve Bedir ehlinden olması gibi sebepler onu kurtarmıştır. Ayrıca bu mektubun savaş esnasında değil de seferden önce gönderilmesi ve Mümtehine Suresinde nazil olan ayetlerde "Ey İman Edenler!" şeklinde hitap edilmesi onu temize çıkarmıştır.

2. Elçilik faaliyetleri:

Rasûlullah (sav), Medine'ye hicretinin akabinde ilk olarak Müslümanlar arasında kardeşleştirme tesis ederek ümmet bilinci oluşturmuş, ardından da Medine sözleşmesi ile toplumu şekillendirmiştir. Bundan sonraki süreçte de gazve ve seriyeler düzenlemiş, Medine üzerine yapılan saldırılara da karşılık vermiştir. Bu esnada İslam devlet geleneğinin temelleri de atılmıştır. Hız. Peygamber, şüphesiz Allah'ın rasûlüdür ve kendisine gelen dini, insan ayırımı yapmadan tebliğ etmiştir. Bir peygamber olarak sadece yakın çevresinin değil tüm insanlığın peygamberidir. Bu noktada tüm dünyaya dini yaymak için birçok yöntem sergilemiştir.

Rasûlullah (sav), kısa zaman içerisinde Arap yarımadasında bulunan dağınık vaziyetteki Arap kabilelerinin ve diğer siyasi güçlerin çoğunu merkeze bağlamış, burada muntazam ve sağlam bir idare tesis etmiştir. Sonraki süreçte (Hicri 6. veya 7. yılda) Acem beldelerine, Doğu Roma'ya, Yemen'e, Habeşistan'a, Irak'a, Suriye'ye, Mısır ve Filistin'e kadar civar memleket ve beldelerin yöneticilerine mektuplar göndermiştir. Bu durumu sahabîleri ile istişare edeceğinde kendisinin tüm insanlara rahmet vesilesi olarak gönderildiğini ve kendilerine vereceği vazifeleri mutlaka yerine getirmelerini, Hız. İsa'ya muhalefet eden

³¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4: 41; Vâkıdî, *Meğazî*, 3: 31-33; Buhârî, "Cihad", 139; "Meğazî", 44; Müslim, "Fedâilü's-sahabe", 36; Ebû Dâvûd, "Cihad", 98; Tirmizî, "Tefsiru Sureti", 60/1; Ahmed b. Hanbel, 1: 79; İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 246-247; İbn Hazm, *Cevâmîu's-sîre*, 214.

³² Mümtehine 60/1-5

havariler gibi ihtilafa düşmemelerini hususunda onları uyardı. Bunu üzerine orda bulunan sahabîler, havarilerin neden ihtilafa düştüğünü sordular. O' da (sav), Hz. İsa'nın kendisinin davet ettiği gibi havarilerini davet ettiğini ancak yakın memleketlere gönderilenleri rıza göstererek görevi kabul ettikleri, uzak memleketlere gönderilmek istenenlerinde razı olmadıklarını söyledi. Onların rıza göstermemesinin altında yatan nedenlerden birisinin de lisanlarını bilmemelerinden ileri geldiğini, bu durum üzerin Hz. İsa'nın Allah'a dua ettiğini ve mucizevi bir şekilde her elçinin gönderileceği kavmin dilini konuşmaya başladığını anlattı. Hz. Peygamber bu açıklamadan sonra gönderilecek elçileri belirledi. Mektupları yazdıktan sonra ashaptan bazılarının uyarıları ile de bir mühür yapılarak bu mektupları mühürlemişti. Gümüş mührün üzerinde "*Muhammed/Rasul/Allah (Allah'ın elçisi Muhammed)*" yazılmıştı. Bütün mektuplarını da bu mühür ile mühürlemişti.³³

Günümüzde olduğu gibi Rasûlullah (sav) zamanında özel olarak yetiştirilmiş elçiler yoktur. Hz. Peygamber de durum ve şartlara göre en uygun kişiyi bu görev ile görevlendirmekteydi. Hatta zamana ve zemine göre gayri müslimlerden bile elçi seçildiği olmuştur. Fakat hükümdarlara gönderilecek olan elçilerin seçimi özel bir iştir. Zira onların gittikleri yerlerde İslam'ı anlatmaları ve kendilerine sorulan sorulara hakkıyla cevap vermeleri gerekmektedir. Rasûlullah elçileri yumuşak huylu, ikna ve hitabet kabiliyeti güzel, gerektiğinde deliller getirebilen, belagat ve fesahat sahibi, zeki aynı zamanda gönderilecek ülkenin dilini bilen kimselerden seçerdi. Hükümdarlara giden bu elçiler, sahabîlerin en seçkinlerindendi. Ayrıca fiziki özellikler ve hitabet yeteneği bakımından aralarından en güzelleri seçilmeye gayret edilirdi. Hâtıb b. Ebû Beltea da bu özelliklere sahip bir kimse olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁴

2.1. Mısır Mukavkısı'na Gönderilmesi:

Rasûlullah (sav), Hudeybiye dönüşünde sahabîlere bir hutbe irad etmiş, bu hutbesinden sonra kâtiplerine altı adet mektup yazdırmış ve bu mektupları elçileri vasıtası ile dönemin ileri gelen devlet başkanlarına göndermiştir. Bunlardan birisi de Bizans'ın Mısır genel valisi Mukavkıs'tır (Cüreyc b. Mînâ). Mektubu götürmekle görevli elçi ise Hâtıb b. Ebû Beltea'dır. Mektup ve Hâtıb'ın elçilik vazifesine geçmeden Mukavkıs'ın tanınması faydalı olacaktır.

Kaynaklarda geçen Mukavkıs/Mukavkas isminin kökeni tam olarak tespit edilememiştir. Bizans kaynaklarında *Kyros* olarak geçmektedir ve Grekçe *Kaukasios/Kafkasyalı* lakabının zamanla Kıptî dilinden Arapçaya aktarılmış biçimi olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca Mukavkıs'ın milliyeti de tam olarak bilinmemektedir. Hüseyin Münis, mektupta geçen "*Azîm'ül-Kıbt*" ifadesine dikkati çekmiş ve buranın fethi sırasında yapılan antlaşmalarındaki bazı maddeleri de

³³ İbn Hibbân, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 225; Abidin Sönmez, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Mektupları*, (İstanbul: İnkılab Yay., 2011), 61-62.

³⁴ Abidin Sönmez, *Rasûlullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Barış Anlaşmaları*, (İstanbul: İnkılab Yay., 2007), 52-53; Mehmet Ali Kapor, *Heyetler, Hz. Peygamber dönemi Diploması*, (İstanbul: Endülüs Yay., 2017), 293-298.

dikkate alarak onun Kıptî kökenli olduğunu savunmuştur. İslâm kaynaklarında Cüreyc b. Mînâ (b. Kurkub) veya İbn Kurkub (Karkab) el-Yunânî şeklinde ve *Sâhibü/Melikü'l-Mısır*, *Melik/Âmi/Emîr âlâ Mısır* ve *Melikü'l/Azîmü'l/Sâhibü'l/Emîrü'l-Kıbt* gibi unvanlarla anılmaktadır. İslâm tarihçilerinin ekserisi ve oryantalistlerin çoğu Mukavkıs'ın 627'deki Ninevâ Savaşı'ndan sonra Bizans İmparatoru Herakleios tarafından Mısır'a tayin edildiği hususunda ittifak hâlinindedir. Hz. Peygamber döneminde Mukavkis ile bu mektuplaşmanın haricinde başka bir ilişki kurulduğuna dair bilgi kaynaklarda geçmemektedir. Hz. Ebû Bekir döneminde yine Hâtıb b. Ebû Beltea ile bir mektup yollandığı bilinmektedir. İlerleyen bölümde bu mektup ile ilgili bilgi de verilecektir. Mukavkis'in, Hz. Ömer döneminde gerçekleşen Mısır'ın fethinde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Bizans İmparatoru Herakleios tarafından bir dönem İstanbul'a çağrılan Mukavkis, vatana ihanet ettiği gerekçesi ile görevinden alınıp sürgüne gönderilmiştir. Herakleios'un 641'de ölümü üzerine yeniden Mısır'a valiliğine görevlendirilmişti. Ertesi yıl ise Amr b. Âs ile anlaşma yapmış ve Mısır'ın tamamını Müslümanlara teslim etmiştir. Onun 646 yılındaki Mısır'ın ikinci fethi sırasında burada olup olmadığı kesin değildir.³⁵

Klasik İslam tarihlerinde ufak bazı değişiklikler ile birlikte Hâtıb b. Ebû Beltea'nın görevlendirilmesi ayrıntıları ile anlatılır. Buna göre Hz. Peygamber yukarıda bahsedildiği üzere Hudeybiye dönüşünde sahabîlere bir hutbe irad etmiş ve bu hutbesinden sonra kâtiplerine altı adet mektup yazdırmıştı. Bu mektuplardan Mukavkis'a gönderilecek mektubu göstererek bu mektubu götürecek olana mükafatının Allah tarafından verileceğini söyledi ve kimin bu göreve talip olacağını sordu. Rasûlullah'ın (sav) bu talebini duyan Hâtıb b. Ebû Beltea ileri atılarak bu göreve talip olduğunu söyledi. Hz. Peygamber'de, ona görevinin mübarek olması niyazında bulundu. Ardından Hâtıb, mektubu Hz. Peygamber'den alarak evine gitti ve hazırlıklarını tamamlayıp yola koyuldu.³⁶

Hâtıb b. Ebû Beltea'nın bu görevi esnasında Kıptîlerin dilini bildiğini düşünmüyoruz. Zira aşağıda ayrıntılarına da değinileceği üzere Mukavkis bir gece onu son sözlerini söylemek için saraya çağırdı. Bu esnada Hâtıb'ın yanında Arapça bilen tercümandan başka kimse olmadığı rivayette geçmektedir.³⁷ Bu durumda Hâtıb'ın buranın dilini bilmemesi ve tercüman kullanmaya bundan dolayı ihtiyaç duyması gerekmektedir.

Hâtıb b. Ebû Beltea Mısır'a vardığında Mukavkis'in İskenderiye şehrinde olduğunu öğrendi ve doğruca oraya gitti.³⁸ İskenderiye'ye varınca saray kapıcısına durumu izah etti. Ona büyük hürmet gösteren kapıcı, onu bekletmeden içeri aldı. Hâtıb, huzura çıkınca bulunduğu yerden mektubu başparmağı ve işaret parmağı ile tutarak göstermiş, Mukavkis onu yakınına davet etmiş ve mek-

³⁵ Nadir Özkuyumcu, "Mukavkis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2006), 31: 137-138.

³⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 4: 254, İbn Sad, *Tabakât*, 1: 258.

³⁷ Diyarbekrî, *Târîh'ul-hâmis*, 2: 37.

³⁸ Kastallânî, *Mevâhib*, 2: 293, Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, 3: 295, 296.

tubu olarak yanındaki adamlarından birisine okutmuştur.³⁹ Mukavkis, mektubu dinledikten sonrada Hâtıb'a dönerek "Hayırlı olsun." demiştir.⁴⁰ Mektup metni değişik rivayetler bulunmaktadır. M. Hamidullah *el-Vesâiku's-siyâsiyye* isimli eserinde bu rivayetlerin tümüne yer vermiştir.

Mektuba Rasûlullah'ın adeti üzere besmele ile başlanmış, ardından Mukavkis İslam'a davet edilmiştir. Müslüman olması takdirinde halkının da ecrinin kendine ekleneceği için iki kat mükafat olacağı, aksi takdirde bütün Kıptilerin günahının da onun üzerinde toplanacağı vurgulanmıştır. Sonra da Âl-i İmrân Suresi 64. ayet eklenmiştir. Bu ayette de ehli kitap ortak bir söz olan kurana davet edilmiş, Allah'a hiçbir şeyin ortak koşulmaması istenmiş, farklı ilahlar edinilerek yüz çevrilmemesi istenmiştir. Aksi takdirde onlara karşı Müslümanların "Şahit olun, biz Müslümanlarız."⁴¹ demeleri emredilmiştir.⁴²

Okuduklarından hayli etkilendiğini sözlerinden anladığımız Mukavkis, Hâtıb b. Ebû Beltea ile sohbet etmek istemiştir. Sohbetin genel seyrine bakıldığında Hâtıb'ın elçi olarak ne kadar başarılı birisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Kendi anlatımından anlaşıldığına göre Mukavkis, Hâtıb'a haber göndererek onu yanına çağırılmış, bu arada patriklerini de yanına toplamıştı. Ardından Hâtıb'a bazı şeyler sormak ve kendisi ile sohbet etmek istediğini söyledi. Zaten bu fırsatı kollayan Hâtıb, daveti hemen kabul etmiş ve Mukavkis'in sorularını cevaplandırma-ya başlamıştır. Mukavkis ilk olarak Hz. Muhammed'in (sav) peygamber olduğu doğru ise neden kendisini öz yurdundan çıkararak kavmi için beddua etmediğini sordu. Hâtıb ise ona, "Kendisinin ve kavminin de Hz. İsa'ya inandıklarını, oysaki Hz. İsa'nın da kavmi onu yakalayıp asmak istediği zaman neden kendisinin dünya semasından yükseltilmesine göz yumduğunu ve kavmine beddua etmediğini" sordu.⁴³ Beklemediği bu cevap karşısında şaşırarak Mukavkis diyecek bir şey bulamamış ve bir süre sustuktan sonra sözlerini tekrarlamasını Hâtıb'dan istemiştir. Ardından da onun soruyu güzel cevaplandığını itiraf etmiş, Hâtıb'ın hakim bir kişi olduğunu ve yine hakim bir kişinin yanından geldiğini söylemiştir.⁴⁴

Hâtıb b. Ebû Beltea, sohbet esnasında Rasûlullah'ın ehli-i kitabı İslam'a davet ederken kullandığı metodu örnek almıştır. Mukavkis ile sanki onlardan biri ve onlarla kaynaşmış gibi davranmış, sıcak ve samimi bir hava içerisinde ortak bir inanç üzerinde onu anlaşmaya çağırmıştır. Konuşma esnasında onların ki-

³⁹ Diyarbekrî, *Târîh'ul-hâmis*, 2: 37.

⁴⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 247; Köksal, *İslâm Tarihi*, 5: 3416-417.

⁴¹ Âl-i İmrân 3/64.

⁴² İbn Zebâle, Muhammed b. Hasan el-Kureysî el-Mahzumî el-Medenî (ö. 199/814), *Ahbâru'l-Medîne, Medîne Tarihi*, Trc. Fatih Mehmet Yılmaz, (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2018), 188, 218; İbn Seyyidinnâs, *Uyûn'ul-eser*, 2: 265, Kastallânî, *Mevâhib*, 1: 292-293, Diyarbekrî, *Târîh'ul-hâmis*, 2: 37, Halebî, *İnsân'ul-uyûn*, 3: 295, 296, Zürkânî, *Mevâhib*, 3: 347. Mektubun diğer metin ve tahlilleri için bk.: Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-siyâsiyye (Hz. Peygamber Döneminin Siyasi-İdari Belgeleri)*, (İstanbul: Kitabevi Yay., 1997), 151-155; *İslam Peygamberi*, II, Trc. Salih Tuğ, (İstanbul: İrfan Yay., 1991), 1: 315-316. Mektup rivayetleri için bak. Muhammed Hamidullah, *el-Vesâiku's-siyâsiyye*, 315-316.

⁴³ İbn Abdülber, Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülber el-Kurtubî (ö. 463/1071), *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî I-IV, (Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992), 1: 315.

⁴⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3: 454; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 1: 315.

taplarına atıflarda bulunmuştur. Hâtıb, Mukavkıs'ı ve onun nezdinde Hristiyanları, yine onların inançlarını delil göstererek İslam'ı kabul etmeye çağırmış, Onların Müslüman olmalarını sağlamak için kendi dinleri ile onu ve tebaasını bağlamıştır. O dönem içerisinde tamamı olmasa bile bir kısmı henüz tahrif olmamış İncil nüshalarında İslam'ın temel kaideleri ile uyuşan Allah'a ve Peygamberine itaat, cennet, cehennem, güzel ahlak vs. müşterek hususları ikna etmek için delil olarak kullanmıştır.⁴⁵ Buna göre önce Firavunun örneğini vererek kendisinden önce nice Firavunların ilahlıklarını ilan ettiklerini⁴⁶ ancak Allah'ın onları Dünya ve ahiret azabıyla yakalayıp cezalandırdığını ve intikamını aldığını söyledi. Ardından da başkasından ibret almasını ve kendisinin başkasına ibret olmamasını tavsiye etti. Mukavkıs ise bu sözler karşısında kendilerinin bir dine inandıklarını ve bu dinlerini daha hayırlı bir din olmadığı müddetçe bırakmayacaklarını söyledi.⁴⁷ Hâtıb ise "İslam'ın onun inandığı dinden daha hayırlı olduğunu ve onu İslam'a davet ettiğini, İslam'ın Allah tarafından bütün insanlara yetecek bir din olarak gönderildiğini, Hz. Muhammed'in (sav) bütün insanlara gönderilmiş bir peygamber olduğunu söyledi. Devamında da: Hz. Peygamber'e karşı en katı ve sert davrananların kendi kabilesinden, en azgın düşmanlarının Yahudiler, en çok yakınlık gösterenlerin ise Hristiyanlar olduğunu söyledi. Ardında yemin ederek Hz. Musa'nın Hz. İsa'yı peygamber olarak haber verip müjdelediği gibi, Hz. İsa'nın da Hz. Muhammed'i o şekilde haber verip müjdelediğini belirtti. Müslümanların onu Kur'an'a davet etmelerinin tıpkı kendisinin de Tevrat'a bağlı olan Yahudileri, İncil'e davet etmesi gibi olduğunu, her Peygamber'in bir ümmete gönderildiğini, ona inananların ve itaat edenlerin onun ümmetinden sayıldığını anlattı. Ardından Mukavkıs'ı uyararak kendisinin de Hz. Muhammed'e yetiştiğini, ona tabi olması gerektiğini, aslında Müslüman olmakla Hz. İsa'nın gerçek dininden ayrılmış olmayacağını, bilakis onun amel ettiği gibi amel edeceğini söyledi.⁴⁸

Mukavkıs ise duyduklarından hayli etkilenmiş olmalı ki; İslamiyet'i ve Hz. Peygamber'i araştırdığını, İslam'ın dünyadan el etek çekmeyi istemediğini, insanların ihtiyacı olan makul şeyleri yasaklamadığını, Hz. Muhammed'i (sav) kötü olarak görmediğini, onun bir sihirbaz ve kâhin olmadığını bildiğini söyledi. Sonra düşünmek için biraz müddet istedi.⁴⁹ Kısa süre sonra da bir gece haber salıp onu yanına çağırttı. Bu sırada Hâtıb'ın yanında Arapça bilen bir tercüman olduğu ve bu tercümandan başka kimsenin bulunmadığı rivayet edilmiştir. Konuşmalar esnasında Mukavkıs Hz. Peygamber hakkında Hâtıb'a yine bazı sorular soracağını söylemiş, o da istediğini sorabileceği cevabını vermişti. Mukavkıs birçok soru sormuş ve sorularına cevaplar almıştır. Hatta bu esnada Hz. Pey-

⁴⁵ Ahmet Önkal, *Rasûlullah'ın İslam'a Davet Metodu*, (Konya: Kitap Dünyası Yay., 2012), 238-239.

⁴⁶ Nâziât 79/23,24.

⁴⁷ İbn Seyyidinnâs, *Uyûni'l-eser*, 2: 265, Kastallânî, *Mevâhib*, 1: 293, Diyarbekrî, *Târîh'ul-hâmis*, 2: 37; Halebî, *İnsân'u'l-uyûn*, 3: 296.

⁴⁸ Süheylî, *er-Ravdü'l-ünûf*, 7: 517-518, İbn Seyyidinnâs, *Uyûni'l-eser*, 2: 265, İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3: 454, Kastallânî, *Mevâhib*, 1: 293.

⁴⁹ Süheylî, *er-Ravdü'l-ünûf*, 7: 518; İbn Seyyidinnâs, *Uyûni'l-eser*, 2: 265, 266; Kastallânî, *Mevâhib*, 1: 293, Halebî, *İnsân'u'l-uyûn*, 3: 296.

gamber'in fiziki özellikleri ile ilgili sorular sorduğu, Hâtıb'ın cevabında yer almayan bazı hususları o söylemeden kendisinin tamamladığı rivayet edilmiştir. Bu bilgileri ise kendi kitaplarında okuduğunu söylemiştir. Yine bir peygamberin geleceğini bildiklerini ama Şam bölgesinden çıkacağını tahmin ettiklerini çünkü daha önceki peygamberlerin buradan çıktığını eklemiştir. Fakat bazı kitaplarında ise Arabistan bölgesindeki sertlik, darlık, yoksulluk ülkesinden çıkacağını da okuduğunu ve bu peygamberin gelme zamanının içinde buldukları dönem olduğunu itiraf etmiştir. Ardından yine Hz. Peygamber ile ilgili daha öncesinden okuduğu diğer özellikleri de sıralamıştır.⁵⁰

Yukarıdaki rivayetler incelendiğinde Mukavkis, Hz. Peygamber'in zuhurunu ilk defa Hâtıb ile öğrenmemiştir. Fakat bunları sadece kendi kitaplarından okuyarak öğrenmiş olmamalıdır. Zira daha önce Sakif kabilesine ait bir heyet muhtemelen ticarete maksadıyla Muğîre b. Şu'be liderliğinde Mısır'a gelmişti. Bu esnada Mukavkis ile de görüşmüşler ve Mukavkis ayrıntılı olarak Hz. Muhammed (sav) hakkında malumat edinmişti. Bu heyet Hudeybiye Anlaşması'ndan önce gitmiş olmalıdır.⁵¹

Genel olarak Mukavkis'in Hz. Peygamber ile ilgili bu sözleri ümit uyandırsa da o maalesef acziyetini itiraf ederek Kıptîlerin kendini dinlemeyeceğini, kendisinin de saltanatını terk edemeyeceğini, bundan dolayı da halka bu durumu açamayacağını söyledi. Mukavkis mevcut durumu değerlendirebilen birisiydi. Genel olarak İslam'ın seyrinden ve kendisine ulaşan haberlerden yakın bir zamanda topraklarını Müslümanların alacağını da ima etmiştir. Fakat kısa süreli de olsa saltanat hırsı ona galip gelmiştir. Dönmeden önce Hâtıb'a İslam'dan ve kendi aralarında geçen konuşmalardan halkına bahsetmemesi tembihinde de bulundu. Ardından mektubu fildişinden bir muhafaza içine koyup mühürledikten sonra bir cariyesine verdi. Sonra da yanına Arapça bilen bir kâtip çağırarak Hz. Peygamber'e bir mektup yazdı. Mektubunda önce Hz. Peygamberin ismini anmış, selam ile başlamış ve kendisine gelen mektubu okuduğunu, kendisine yapılan daveti anladığını, yakında bir peygamberin geleceğini bildiğini fakat onun Şam tarafından çıkacağını düşündüğünü yazmıştı. Hz. Peygamber'e hediye olarak gönderdiği seçkin iki cariye, elbiseler ve bir katırdan bahsederek selam ile mektubunu bitirmiştir.⁵²

Mektup metninde de ifade edildiği üzere Hâtıb ile beraberinde birçok hediye gönderilmiştir. Bu hediyeler ile ilgili olarak kaynaklarda farklı rivayetler aktarılmıştır. Biz burada tespit edebildiklerimizi vermeye çalışacağız. Şüphesiz Mukavkis'in gönderdiği hediyeler içinde en kıymetlisi ileride Hz. Peygamber'in eşi de olacak olan Mâriye isimli cariye ile kız kardeşidir. Bunların dışında bir miktar altın, bir katır ve merkep, yirmi tane Mısır işi ince elbise ve Mısır keten kumaşı,

⁵⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 248; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3: 454, Diyarbekrî, *Târîh'ul-hâmis*, 2: 37, Zürkânî, *Mevâhib*, 3: 350.

⁵¹ Sönmez, *Davet Mektupları*, 111-112.

⁵² İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 248; İbn Zebâle, *Ahbâru'l-Medîne*, 218; İbn Seyyidinnâs, *Uyûni'l-eser*, 2: 266; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3: 454; Kastallânî, *Mevâhib*, 1: 293; Diyarbekrî, *Târîh'ul-hâmis*, 2: 38; Zürkânî, *Mevâhib*, 3: 350; Köksal, *İslâm Tarihi*, 5: 418-422.

bir tane billur kadeh, bir miktar bal, kokular, sürmelik ve tarak, makas, misvak gibi kişisel bakım ürünleri, bir tane de baston vardır.⁵³

Hz. Peygamber'in göndermiş olduğu mektupların metinleri sadece klasik İslam tarihleri ve temel hadis kitapları ile sınırlı kalmamış bu davet mektuplarının bazılarının orijinaleri de bulunmuştur. Mısır Mukavkıs'ına gönderilen bu mektubun orijinali 1852 yılında ortaya çıkarılmıştır. Mektup bilim insanları tarafından incelenmiş, orijinalliği tartışmalara neden olmuş, farklı değerlendirmeler ortaya konulmuştur. Beklendiği üzere birçok şarkiyatçı bu mektuplara şüphe ile bakarken Müslüman araştırmacıların çoğunluğu da bu mektupların orijinalliklerini kabul etmişlerdir.⁵⁴

Mısır'a elçi olarak gelen kişiler Mukavkıs'ın yanında bir ay veya bir aydan da fazla kalmakta iken Hâtıb, yaklaşık olarak beş gün kadar kalmış ve bu süre içinde son derece iyi ağırlanmıştır. Görevini tamamladıktan sonra da hemen yola koyulmuştur.⁵⁵ Dönüş yolunda Hâtıb b. b. Ebû Beltea'nın başına bir şey gelmemesi ve yolda tam bir emniyet içerisinde dönmesi için yanına bir muhafız alayı verildi. Bu muhafızlar Arap Yarımadası'na kadar ona eşlik edeceklerdi. Görünürde başlarına bir şey gelmemesi için görevlendirilen bu muhafızların gerçekte Hâtıb'ın Mısır'daki insanlarla konuşup onları İslam'a davet etmemesi için gönderildiği düşünülmektedir. Zira yukarıda da bahsedildiği üzere Mukavkıs, halkın İslam ile temas etmesini istememektedir. Yaptığı bu hareket her ne kadar diplomatik bir teamül olarak görünse de altında yatan bu da olabilir mi, sorusu akla gelmektedir. Sonuç olarak hem diplomasinin bir gereği olarak elçinin güvenliği sağlanmak istenmiş hem de bahsedildiği üzere onun halk ile teması engellenmek istenmiş olmalıdır.⁵⁶ Kafile Arabistan sınırına geldiğinde Şam'dan Medine'ye giden bir kervana rast geldi. Hâtıb, Mukavkıs'ın askerlerini buradan geri çevirip kervana beraberindekiler ile birlikte katıldı ve Medine'ye sağ salim kavuştu. Sonra Hz. Peygamber'in yanına gidip ona olanları anlattı, mektubu sundu ve hediyeleri kendisine teslim etti. Rasûlullah (sav), Mukavkıs'ın hediyelerini kabul etti. Hâtıb, Mukavkıs ile aralarında geçen konuşmaları anlatınca da Hz. Peygamber "*Habis adam, mülkünün elinden gitmesinden korkmakta. Oysaki o mülk kendisinde baki kalmayacaktır.*" buyurdu.⁵⁷

Dönüş yolunda Hâtıb, Hz. Peygamber'e hediye edilen iki cariyyeye Müslüman olmalarını teklif etmiş ve onlar da bu teklifi kabul etmişlerdir. Mâriye ile kendisi evlenen Hz. Peygamber'in İbrahim isimli oğlu bu evlilikten meydana gelmiştir. Diğer cariyyeyi ise Hassan b. Sâbit'e hediye etmiştir.⁵⁸

⁵³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 485; Belâzurî, *Ensâb*, 95; İbn Zebâle, *Ahbârul-Medîne*, 218; İbn Seyyidinnâs, *Uyûni'l-eser*, 2: 266; Diyarbekrî, *Târîh'ul-hâmis*, 2: 38.

⁵⁴ İsmail Hakkı Göksoy, "Hz. Peygamber'in Hükümdarlara Gönderdiği Davet Mektupları Ve Önemi", *II. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, (Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yay., 1999), 120-121.

⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 261, İbn Seyyidinnâs, *Uyûni'l-eser*, 2: 266; Diyarbekrî, *Târîh'ul-hâmis*, 2: 38.

⁵⁶ Sönmez, *Davet Mektupları*, 113.

⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 260-261; İbn Seyyidinnâs, *Uyûni'l-eser*, 2: 266; Diyarbekrî, *Târîh'ul-hâmis*, 2: 38.

⁵⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 212, 214, Belâzurî, *Ensâb*, 2: 95.

2.2. Hz. Ebû Bekir Dönemi'nde Elçilik Faaliyeti

Hâtıb b. Ebû Beltea, Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti sırasında Mısır Mukavkıs'ına tekrar elçi olarak gönderilmiştir. Hâtıb, burada bir anlaşma imzaladı. Anlaşmaya göre Mısır halkı vergi vermeye razı oldu. Bu anlaşma Amr b. Âs tarafından Mısır fethedilinceye kadar yürürlükte kaldı.⁵⁹ Hâtıb'ın bu göreve seçilmesinde daha önceki yapmış olduğu elçilik faaliyetleri ve ticari olarak yaptığı seferler ile bölgeyi iyi tanıyor olması etkili olmuş olmalıdır.⁶⁰

3. Şehadetleri

Okuma yazma bilmesi ve Hz. Peygamber'in güvenini kazanmasından dolayı, Hâtıb b. Ebû Beltea Rasûlullah'ın yapmış olduğu yazışmalara şahitlik de yapmış ve bu durum ilgili metinlere eklenmiştir. Örneğin hicretin akabinde Hz. Peygamber'in izniyle muhacirlere ensar tarafından arazi bağışları yapıldı. Hatta bu esnada ensara mensup birçok sahabe, Hz. Peygamber'e isterse mallarının tamamını bağışlayacaklarını söylediler. Hz. Peygamber de onlardan makul miktarda olanları aldı ve onlara hayır duasında bulundu. Bu arazileri de yine bir yazılı belge ile muhacirlere dağıttı. Seleme b. Mâlik es-Sülemî'ye verdiği yazıya Hz. Ali ile birlikte Hâtıb b. Ebû Beltea'nın da şahit yazıldığı görülmektedir.⁶¹ Bu durum onun güvenilirliğini bir kez daha ispatlamaktadır.

4. Vefatı ve Şahsiyeti:

Medine'de Hicri 30. yılda vefat ettiği ve bu esnada altmış beş yaşında olduğu kaynaklarda geçmektedir.⁶² Cenaze namazını ise Hz. Osman kıldırmıştır. Vefat ettiğinde 4 bin dinar veya dirhem, bir ev ve birtakım eşyalarının olduğu, bunların dışında Medine'de de bazı mallar miras bıraktığı rivayet edilir.⁶³

Hâtıb b. Ebû Beltea'dan rivayet edilen bazı hadisler vardır. Kendisine ait rivayetlerin çoğunluğu oğlu Abdurrahman ve torunu Yahya vasıtasıyla nakledilmiştir.⁶⁴

Hâtıb b. Ebû Beltea ile ilgili aktarılanlara bakıldığında onun cesur ve sözünü esirgemeyen birisi olduğu görülmektedir. Nitekim yukarıda ayrıntıları ile ifade edildiği üzere o, Mukavkıs karşısında sözünü esirgememiş ve onun sorularına çekinmeden cevaplar vermiş, Mukavkıs'a da gerektiğinde sorular sorabilmiştir. Yine Hâtıb b. Ebû Beltea Mekkelilere gönderdiği mektubun ortaya çıkması üzerine bunu inkâr yoluna gitmemiş ve hemen suçunu itiraf etmiştir. Buradan onun, yapmış olduğu şeyin hatalı da olsa arkasında durduğunu, gizleyerek inkar yoluna gitmediğini ve yaptığı suç dahi olsa açık yüreklilikle mantıklı bir şekilde itiraf eden birisi olduğunu anlamaktayız.

İyi bir tüccar olduğu aktarılan Hâtıb b. Ebû Beltea'nın kıvrak bir zekâya sa-

⁵⁹ Ebû Ubeyd, Kasım b. Sellâm (ö. 224/837), *Kitâbü'l-emvâl, İlk Dönem Ekonomi Yönetimi*, Trc. Cemalettin Saylık, (Ankara: Ankara Okulu Yay., 2016), 162.

⁶⁰ Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", 445.

⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1: 285. Hamidullah, *el-Vesâiku's-siyâsiyye*, 335.

⁶² İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 126; İbn Hacer, *el-İsâbe*, 3: 454.

⁶³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 3: 126.

⁶⁴ Bozkurt, "Hâtıb b. Ebû Beltea", 445.

hip olması, onun aynı zamanda ticaretle de ileri gitmesini sağlamıştır. Rivayete göre Hz. Ömer, musalla çarşısında iki çuval kuru üzüm satmakta olan Hâtıb b. Ebû Beltea'yı gördü ve kuru üzümün fiyatını sordu. Hâtıb'ın iki avuç üzümün bir dirhem olduğunu söylemesi üzerine Hz. Ömer fiyatı ucuz buldu ve "Ya fiyatlarını artır ya da piyasadan çekil." dedi. Hatta fiyatları artırmayacaksa üzümleri götürüp evinin önünde istediği fiyata satabileceğini de söyledi. Buna gerekçe olarak yakında Taif bölgesinden gelmekte olan üzüm yüklü bir kervan olduğunu, bu kervandakilerin onu örnek alarak fiyatı düşük tutacaklarını ve zarar edebileceklerini söyledi. Ancak Hz. Ömer, daha sonra Hâtıb'ın evine giderek onu meşru hakından vazgeçirmek olmadığını, bunu söylerken ona emretmediğini, istediği gibi davranabileceğini ve bunun sadece temenni olduğunu söylemiştir.⁶⁵ Rivayetin seyrine bakıldığında Hâtıb, Hz. Ömer'in söylediğine uyduğu görülmektedir. Zira Hz. Ömer onun evine gittiğine göre, o da mallarını alıp evine gitmiş olmalıdır. Olayın devamı aktarılmamaktadır. Hâtıb'ın tekrar pazara dönüp dönmediği veya fiyatta değişiklik yapıp yapmadığı belli değildir. Fakat onun iyi bir tüccar olduğu anlaşılmaktadır.

Son olarak Hz. Peygamber'in elçi seçimindeki ölçütleri göz önünde tutulursa Hâtıb b. Ebû Beltea ile ilgili olarak da bunların geçerli olduğu görülecektir. Rasûlullah (sav) göndereceği elçileri özenle seçerdi. O (sav), elçilerin halim selim, hitabet kabiliyeti yüksek, belagat ve fesahat sahibi kimseler olmalarına özen gösterirdi. Bu kişiler çok zeki, muhatabını ikna kabiliyeti yüksek ve kuvvetli deliller getirme özelliğine sahiptiler. Bu elçiler aynı zamanda özlü ve muhtasar olan mektupları açıklama, tefsir etme ve muhatabının sorularına cevap verebilme niteliğine sahip olmalıydılar. Nitekim, yukarıda da bahsedildiği üzere Mukavkis, Hâtıb b. Ebû Beltea'nın karşısında aczini itiraf etmiş ve ona "Sen hakimin yanından gelen hakimsin." demek zorunda kalmıştır.⁶⁶

SONUÇ

Aslen Yemenli olan, Cahiliye Dönemi'nde iyi bir süvari olması, hitabet yeteneği ile tanınan Hâtıb b. Ebû Beltea ilk Müslümanlar arasındadır ve İslam tarihinde özel bir yere sahiptir. Habeşistan hicretine katılmamış, Medine'ye hicrete izin verilmesinin ardından buraya hicret etmiştir. Ensar ile Muhacirler arasındaki kardeşleştirmede Ruhayle b. Hâlid ile kardeş ilan edilmiştir O, Bedir Savaşı'na kendisiyle birlikte Müslüman olan kölesi Sa'd ile birlikte katılarak Bedir ehlinden sayılmış ve Bedir ehlinin affedildiğine yönelik taltifin de sebeplerinden olmuştur. Yine Bedir Savaşı'nda kölesi Sa'd şehit olmuştur. Uhud Savaşı'nda Ayneyn Tepesi'nde görev yapan okçulardan birisi olan Hâtıb, bundan sonra da Hz. Peygamber'in çıkmış olduğu gazvelerin hemen hepsinde de onun yanında yer almıştır. Hudeybiye Seferi esnasında Mekke'ye ailesinin yanına gitmesi için izin verilen on kişiden birisidir. Yine burada yapılan Rıdvan biatına katılarak Hz.

⁶⁵ Musa Ünalın, "Helal Gıda Ürünlerinde Pazarlama Karması Elemanları", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8/19, (2017), 107.

⁶⁶ İbn Zebâle, *Ahbâru'l-Medîne*, 188; Göksoy, "Hz. Peygamber'in Hükümdarlara Gönderdiği Davet Mektupları Ve Önemi", 134; Sönmez, *Diplomatik Münasebetler*, 53.

Peygamber'e gerekirse ölüm üzere söz vermiştir. Mekke'nin fethi için çıkılacak sefer esnasında yapmış olduğu hata nedeni ile birçok tartışmalara neden olmuştur. Fakat bu esnada sadakat testini geçmiş, Hz. Peygamber'e bağlılığını ispat etmiştir. Onun yaptığı bu hareket nedeni ile Mümtehine Suresi 1-5. ayetleri nazil olmuştur.

Hâtıb b. Ebû Beltea, Hz. Peygamber'in Mısır Mukavkıs'ına gönderdiği özel elçisidir. Her ne kadar Hz. Peygamber'in Mukavkıs'a mektubunu kimin götürceğini sorması üzerine talip olmuş olsa da o, bu göreve tesadüfen getirilmemiş elçi olunması için gerekli birçok özelliği bünyesinde barındırdığı için seçilmiştir. Zira Hz. Peygamber onda bu istidatı görmemiş olsa onu görevlendirmezdi. Nitekim Hâtıb üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirmiş, Mukavkıs karşısında da Hz. Peygamber'i ve Müslümanları en güzel şekilde temsil etmiştir. Onun hitabeti ve soruları karşısında Mukavkıs "Sen hakim'in yanından gelen hakimsin." diyerek onu taltif etmiştir. Hz. Peygamber'in vefatından sonra da elçilik faaliyetlerine devam etmiş ve Hz. Ebû Bekir tarafından tekrar Mısır'a elçi olarak görevlendirilmiş ve burada Müslümanlar adına bir anlaşma imzalamıştır. Mekke'de uzun süre kalmasından dolayı ticareti de iyi öğrenmiş ve iyi bir tüccar olmuştur.

kaynak: <https://islamansiklopedisi.org.tr/mukavkis> et: 15.01.2019

Kaynaklar

- » Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Muhammed eş-Şeybâni (ö. 241/855). *el-Müsned*, I-VI. İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- » Arslan, İhsan. "Hz. Peygamber'in Savaşlardaki Tavrı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8/39 (2015): 1041-1051.
- » Atar, Fahrettin. "Mukâtebe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 531-533. Ankara: TDV Yay., 2006.
- » Belâzürî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir (ö. 279/892). *Ensâbü'l-eşrâf*, Hz. Peygamber'in (sav) *Hayatı ve Şahsiyeti, Siyasî ve Askerî Mücadeleleri I-II*. thk. Süheyl Zekkâr

- Riyad Ziriklî, Trc.. Hikmet Akdemir. İstanbul: İlk Harf Yay., 2018.
- » Bozkurt, Nebi. "Hâtb b. Ebû Beltea". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16: 444-445. Ankara: TDV Yay., 1997.
  - » Bozkurt, Nebi-Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Mekke". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28: 555-575. Ankara: TDV Yay., 2003.
  - » Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (ö. 256/870). *el-Edebu'l-müfred, I-XI*. 2. bs., Kahire: el-Matbaatü's-Selefiyye, 1388.
  - » Diyarbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan (ö. 990/1582). *Târîh'ul-hâmîs fi ahvâli enfesi nefîs, I-II*. Kahire: by. 1302.
  - » Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as Siciştânî (ö. 202-275). *Sünen, I-V*. 2. bs., İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
  - » Ebû Ubeyd, Kasım b. Sellâm (ö. 224/837). *Kitâbü'l-emvâl, İlk Dönem Ekonomi Yönetimi*. çev. Cemalettin Saylık. Ankara: Ankara Okulu Yay., 2016.
  - » Göksoy, İsmail Hakkı. "Hz. Peygamber'in Hükümdarlara Gönderdiği Davet Mektupları Ve Önemi". *II. Kutlu Doğum Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 119-138. Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yay., 1999.
  - » Güzel, Ahmet. *Hz. Peygamber'in Savaşları, Gazveler*. Konya: Kitap Dünyası Yay., 2018.
  - » Halebî, Alî b. Burhâniddîn İbrâhim b. Ahmed el-Halebî (ö. 1044/1635). *es-Sîretu'l-halebiyye fî sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn (İnsânü'l-uyûn), I-III*, Mısır: Mtb. Mustafa Bâbî, 1964.
  - » Hamidullah, Muhammed. *el-Vesâiku's-siyâsiyye (Hz. Peygamber Döneminin Siyasi-İdari Belgeleri)*. İstanbul: Kitabevi Yay., 1997.
  - » Hamidullah, Muhammed. *Hz. Peygamber'in Savaşları*. çev. Nazire Erinç Yurter. İstanbul: Yeni Şafak Yay., 1991.
  - » Hamidullah, Muhammed. *İslam Peygamberi, I-II*. Trc. Salih Tuğ. İstanbul: İrfan Yay., 1991.
  - » İbn Abdülber, Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülber el-Kurtubî (ö. 463/1071). *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî I-IV. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992.
  - » İbn Habîb, İbn Habîb, Ebû Cafer Muhammed b. Habîb el-Bağdâdî (ö. 245/859). *Kitâbu'l-Muhabber*. thk. Eliza Lichtenstater. Beyrut: Dâru'l-Afâki'l-Cedide, ty.
  - » İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe (Sahabe-i Kiram Ansiklopedisi)*, Trc. Naim Erdoğan, İstanbul: İz Yay., 2010.
  - » İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî (ö. 456/1064). *Cevâmîu's-sîre (Siyerin Özü)*. Trc. M. Salih An. İstanbul: Çıra Yay., 2004.
  - » İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed (ö. 354-965). *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve ahbâru'l-hulefâ, Hz. Peygamber ve Halifeler*. Trc. Harun Bekiroğlu. Ankara: Ankara Okulu Yay., 2017.
  - » İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâleddin Abdümelik (ö. 213/833). *es-Sîretu'n-Nebeviyye, I-IV*. thk. Mustafa es-Sakkâ ve dğr., , Beyrut: by. 1971.
  - » İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Haşimî el-Basrî (ö. 230/845). *Kitâbu't-tabakâti'l-kebir, tabakât*. Trc. edt. Adnan Demircan. İstanbul: Siyer Yay., 2014.
  - » İbn Seyyidinnâs, Muhammed b. Abdullâh b. Yahya (ö. 734/1332). *Uyûni'l-eser fi fûnûni'l-megâzi ve's-semâil ve's-siyer, I-II*, Beyrut: ty., ts.
  - » İbn Zebâle, Muhammed b. Hasan el-Kureysî el-Mahzumî el-Medenî (ö. 199/814). *Ahbâru'l-Medîne, Medîne Tarihi*. Trc. Fatih Mehmet Yılmaz. Ankara: Ankara Okulu Yay. 2018.
  - » Kapar, Mehmet Ali. *Heyetler, Hz. Peygamber Dönemi Diploması*. İstanbul: Endülüs Yay., 2017.
  - » Kastallânî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 923/1517). *Mevâhibü'l-Hedünniye, I-II*. Mısır: by. 1281.
  - » Kettânî, Muhammed Abdilhay. *et-Teratibu'l-İdâriyye, Hz. Peygamber'in Yönetimi I-II*. Trc. Ahmet Özel. İstanbul: İz Yay., 2012.
  - » Köksal, M. Asım. *İslâm Tarihi I-XVIII*. İstanbul: Köksal Yay., 1991.
  - » Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. Haccac (ö. 261/874). *el-Câmîu's-sahîh I-III*. 2. bs., thk. Muhammed Fuad Abdulbâki. İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
  - » Önkal, Ahmet. "Mustalîk (Benî Mustalîk)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 360-361. Ankara: TDV Yay., 2006.
  - » Önkal, Ahmet. *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*. Konya: Kitap Dünyası Yay., 2012.
  - » Özkuyumcu, Nadir. "Mukavkis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31: 137-138. Ankara: TDV Yay., 2006.
  - » Sönmez, Abidin. *Rasûlullah'ın Diplomatik Münasebetleri ve Barış Anlaşmaları*. İstanbul: İnkılab Yay., 2007.
  - » Sönmez, Abidin. *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Mektupları*. İstanbul: İnkılab Yay., 2011.

- » Süheylî, Abdurrahman b. Abdullah. *er-Ravdü'l-ünüf fî şerhi's-sîreti'n-Nebeviyye, I-VII*. thk. A. Vekil. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Hadîse, 1967.
- » Şimşir, Mehmet. *Hız. Peygamber Döneminde Suikastler*. Konya: Kitabevi Yay., 2018.
- » Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ (ö. 279/892). *Sünen*. I-V, 2. bs., İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- » Ünal, Tahsin. *Psikolojik Taktik, Ölümsüz Zafer, Mekke'nin Fethi*. İstanbul: Kayıhan Yay., 2011.
- » Ünal, Musa. "Helal Gıda Ürünlerinde Pazarlama Karması Elemanları". *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 8/19 (2017), 102-113.
- » Zürkânî, Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf b. Ahmed b. Alvân Zerkânî (ö. 1122/1710). *Mevâhibü'l-Iledünniye Şerhi, I-VIII*. Beyrut: by. 1973.